

To the families of *Kehilas Anas* ש"י at the European Union - Brussels
and of Virtualcommunity@sichosonline.org

"Reminders" for Pesach 5781 (part 3)

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yom Tov

[May not be posted on any website, WhatsApp group etc. without prior consent from the author]

Important note: It has been stressed many times, that these are "reminders" to be able to see things "at a glance" and they are not a compilation of *Halocho*.

Since the *Yom Tov* of *Pesach* is comprised of many *Halochois*, the format of the "Reminders" has been kept, and any area that requires elaboration has been included at the end of this document, as follows:

Pages 1-7: The Reminders.

Page 8: Copy of the Rebbe's holy handwriting regarding the four cups connected to *Seudas Moshiach*.

Page 8: *Zmanim*/Times for NY area.

Pages 9-10: Laws and customs by Rabbi Leshes.

Pages 11-13: *Maamor* מצרים מאריך מאריך מאריך from the year תשל"ט.

Pages 14-15: A translation of the *Sicha* of the *Friediker Rebbe* of *Acharon Shel Pesach* 5700 (From Rabbi Raichik's *Pesach* Guide).

You can find many more details on Sichosacademy.org.

May we merit to celebrate The Last days in the Baalos Hamikdash Hashlishi!

בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאול!!

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

בס"ד. ניסן ה'תשפ"א

To the families of *Kehilas Anas"h* שי' at the European Union - Brussels
and of Virtualcommunity@sichosonline.org

"Reminders" for Pesach 5781 (part 3)

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yom Tov

[May not be posted on any website, WhatsApp group etc. without prior consent from the author]

Experience has shown that it is best if both husband and wife (and children...) review these reminders thoroughly each day so that miscommunications and last-minute panics can be avoided, and *Yom Tov* can be celebrated truly joyfully.

Please print and display on the refrigerator etc. or a place where it can be in clear view.

May we celebrate this *Pesach* in the *Bais Hamikdosh Hashlishi*!

Rabbi Levi Y. Garelik

Sichosacademy.org

* * *

The following are only "reminders". Many more details can be found on Sichosacademy.org.

Tuesday, First day of *Chol Hamoed* – 17 Nissan

In *Shacharis*:

1. On *Chol Hamoed* we do not put on *Tefillin*.
2. We don't say לתודה מזמור.
3. We add in the *Amidah*:
 1. **מוריד הטל**: If one said משיב הרוח and remembered **before** he said המתים ה' מחי אתה ה' ברוך אתה ה' he starts again from **אתה גבור**. If, however, he remembered after he said ה' - he begins the *Amida* from the beginning. (This applies for 30 days).
 2. **ותן טל ומטר לברכה**: If one mistakenly said ותן טל ומטר לברכה then:
 - a. If he remembered before he finished the *Bracha* (of מברך השנים), he starts the *Bracha* again.
 - b. If he reminded himself before he finished the *Amidah* he goes back to ברכת השנים.
 - c. However, if he finished the *Amidah* – he has to repeat it from the beginning.
 3. **יעלה ויבא**: We add *Yaale Vayovo* in *Shmone Esrei*.
If one mistakenly forgot to say it, then:
 - a. If he remembers before he says "ה" of "המחזיר שכינתו לציון" he says יעלה ויבא there and then continues.
 - b. If he already said ה' and remembers before he begins מודים he says it there.
 - c. If he remembers before he says the second יהיו לרצון, he goes back to רצה.
 - d. If he remembers after the second יהיו לרצון he must repeat the *Amidah* again from the beginning.
4. Half הלל. [*Krias Hatorah*: We take out two *Sifrei Torah*. In the first one (3 *Aliyos*) we read לי כל בכור and in the second one we read *Revi'i* והקרבתם. Then *Chatzi Kadish* is recited. Then אשרי ובה לציון, then יהללו, then ק"ק.
5. *Mussaf* for שלש רגלים with the *Chol Hamoed* additions.

***Cup of wine:** Every day of חול המועד it is customary to drink one cup of wine with one of the meals.

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

– Chol Hamoed –

***Bentching:** יעלה ויבא is added. If one forgot and remembered only after he began הא-ל אבינו even if he only said ברוך, he continues *Bentching*. If, however, he remembered after saying בונה ברחמיו וכו' but before he said ברוך of ברוך, he should say what it says in the *Siddur* "... אשר נתן.. הא-ל אבינו".

***During the day:** We learn מסכתא סוטה דף ב'.

***In Maariv:** *Sefiras Haomer* - Day number Three.

Wednesday, Second day of Chol Hamoed – 18 Nissan, ח"י ניסן

Birthday of R' Levi Yitzchok Schneerson – the Rebbe's father, and the day of the Rebbe's Bris.

Shacharis: Like yesterday [The *Krias Hatorah* is אמר כסף תלוה את עמי. *Revi'i* is the same as yesterday].

***Cup of wine:** Every day of חול המועד, it is customary to drink one cup of wine with one of the meals.

***Bentching:** יעלה ויבא is added. If one forgot – see above on first day of *Chol Hamoed*.

***During the day:** We learn מסכתא סוטה דף ג'.

***In Maariv:** *Sefiras Haomer* – Day number Four.

Thursday, Third day of Chol Hamoed

Shacharis: Like yesterday. [The *Krias Hatorah* is ויאמר ה' אל משה פסל לך. *Revi'i* is the same as yesterday].

***Cup of wine:** Every day of חול המועד, it is customary to drink one cup of wine with one of the meals.

***Bentching:** יעלה ויבא is added. If one forgot – see above on first day of *Chol Hamoed*.

***During the day:** We learn מסכתא סוטה דף ד'.

***In Maariv:** *Sefiras Haomer* – Day Number five.

Friday, Fourth day of Chol Hamoed, Erev Shabbos/Yom Tov - Shvi'i Shel Pesach

***Shacharis:** Like yesterday. [The *Krias Hatorah* is וידבר ה' אל משה במדבר סיני in *Parsha*. *Revi'i* is the same as yesterday].

***Cup of wine:** Every day of חול המועד, it is customary to drink one cup of wine with one of the meals.

***Bentching:** יעלה ויבא is added. If one forgot – see above on first day of *Chol Hamoed*.

***During the day:** We learn מסכתא סוטה דף ה'.

***Mincha:** is not recited but פתח אליהו and ידיד נפש are recited. *Korbonois, Ashrei, Amidah (Morid Hatol, V'sain Brocho, Yaale Veyovoi), Aleinu*.

Prepare before Shabbos/Yom Tov (Shvii Shel Pesach):

1. **Long lasting candle:** If one does not have a gas fire lit for the duration of *Yom Tov*, he should light a long lasting candle (like *yorzeit licht*) that will last for a minimum of 26 hours, in order to be able to light the candles the second night of *Yom Tov* (*Motzoei Shabbos*). Those who plan to have a gas fire lit and have hired help should light a *Licht* as a precaution because sometimes the gas flame is inadvertently turned off.
2. **Candles:** Those who use glass holders for their candles (that must be cleaned before each use) should make sure to have enough clean holders to last for both nights of *Yom Tov*.

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

– Shvi'i Shel Pesach in the evening –

3. **Shabbos Clocks:** Ascertain that the *Shabbos* clocks are set for both days and evenings of *Yom Tov*.
4. **Carbon monoxide detector:** Those who have the gas on for a prolonged time should ensure that they have proper ventilation and that they have a proper carbon monoxide alarm system in place. Make sure to test it a couple of days before *Yom Tov*.
5. **Yizkor Licht:** It is not *Minhag Chabad* to light a *Yohrtzait Licht* for *Yizkor*.

Candle Lighting Friday evening - *Shabbos/Shvi'i Shel Pesach*:

1. **Tzedaka:** Give *Tzedaka* for two days of (*Shabbos* and) *Yom Tov*.
2. Candles should be lit 18 minutes before sunset (See local calendar), just like every *Erev Shabbos*.
3. **Those who are going to eat elsewhere (not at home) should not forget to light candles at the proper time.**
4. Only one *Bracha* which includes both, *Shabbos* and *Yom Tov*, is recited: להדליק נר של שבת ושל יום טוב and **DO NOT** recite שהחיינו.

The *Simcha* of *Shvi'i* and *Acharon Shel Pesach* is greater than the *Simcha* of the other days of *Pesach* (*Sefer Haminhogim*)

* *Maariv*:

1. It begins from מזמור לדוד.
2. In גם **בשמחה** ובצהלה we say בואי בשלום at לכה דודי.
3. The *Amida* is of שלש רגלים with the additions of *Shabbos*.
4. We recite ויכולו and continue like every Friday night. After ברכו we count *Sefiras Haomer*.
5. ***Sefiras Haomer*** - Day number Six.

The *Seudah*/Meal:

- * The custom of not making *Kiddush* between the sixth and seventh hour applies also when Friday evening is *Shvi'i Shel Pesach*.
- * Say quietly: שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא.
- * ***Kiddush*** of *Shabbos/Sholosh Regolim*: Begin from השישי יום then after הגפן recite the *Kiddush* of *Sholosh Regolim* with the additions of *Shabbos* and **do not** say שהחיינו.
- * ספר השיחות ת"ש: At an opportune time, it is proper to read the story of the *Rebbetzin* in her youth from ש"ס, pages 71-72, סעיפים ב,ג,ד. Additionally, there is a fascinating explanation of the *Rebbe* about this in לקו"ש חלק ל"ז page 14 and onward. A translation of this *Sicha* is found at the end of the "reminders" (From Rabbi Reichik's *Pesach Guide*).

Bentching

- * In *Bentching* we add יעלה ויבוא and רצה.
- If one forgot to say "*Retzei*", "*Yaale Veyovo*" or both, there are two scenarios:
 - A. If one **has not yet** said "*Boruch*" of the next *Brocho* ("*Hatov Vehameitiv*"), then:
 1. If one forgot only "*Retzei*", he says: ברוך אתה...שנתן שבתות למנוחה...ברוך אתה ה' מקדש השבת (see in the *Siddur*).
 2. If one forgot only "*Yaale Veyovo*", he says: ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים (see in the *Siddur*).
 3. If one forgot both, he says: ברוך אתה ה' מקדש השבת...וימים טובים לששון ולשמחה...ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים.
 - B. **However**, if one **already started the next *Brocho*** (*Hatov Vehameitiv*), even if he only said the word "*Boruch*", then: Whether one forgot "*Retzei*" or "*Yaale Veyovo*" or both - one returns to the beginning of *Birchas Hamazon* and says it again and says both: "*Retzei*" and "*Yaale Veyovo*".
- * הרחמן: We add the *Horachamon* for *Shabbos* and הוא ינחילנו ליום שכולו טוב.

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

– Shvi'i Shel Pesach at night/day –

Shvi'i Shel Pesach at Night – after the Seudah/meal:

It is a Lubavitch custom to stay awake all night and learn. There is a *Maamer* printed at the end of the reminders. (I suggest to put special emphasis on last *Seif*). *Alos Hashachar* is at: See local calendar.

Shabbos, Shvi'i Shel Pesach, 21 Nissan

* **Latest Krias Shma:** See local calendar.

* **Birchas Kohanim:** Prepare children for *Birchas Kohanim* at the end of *Mussaf*.

Shacharis:

* **Hallel:** After the *Amida* of *Sholosh Regolim* (with the additions of *Shabbos*), half *Hallel* is recited. [The *Rabeim*, although they would *Daven Baarichus*, they would arrange to be with the *Tzibur* at *Hallel*].

* When we open the *אָרױן קױדש* for *Krias Hatorah*, as it is *Shabbos*, we do not recite the *י"ג מידות* and the *רבונו של עולם*.

* **שירת הים:** During *Krias Hatorah*, when *אז ישיר* is read it is customary to stand. (The Rebbe would also face towards the *Sefer Torah*).

* After the *Haftora* - *יקום פורקן* and *אשרי מי שברך* are recited and then *Musaf* of *שליש רגלים* with all the *Shabbos* additions.

* *Birchas Kohanim* (towards the end of *Musaf*).

* *Velokachto Soles* and *שש זכירות* are recited.

The Seudah/meal

Kiddush: *Kiddush* is that of *Shabbos* and *Shalosh Regalim*: From *מזמור לדוד* until *ויקדשהו* are said quietly. Then we say out loud *אתקינו, אלה מועדי גוי, בורא פרי הגפן*.

Birchas Hamozoin

* In *Bentching* we add *יעלה ויבוא* and *רצה*.

If one forgot to say either "*Retzei*" or "*Yaale Veyovo*" or both, there are two scenarios:

A. If one **has not yet** said "*Boruch*" of the next *Brocho* ("*Hatov Vehameitiv*"), then:

1. If one forgot only "*Retzei*", he says: *ברוך אתה...שנתן שבתות למנוחה...ברוך אתה ה' מקדש השבת* (see in the *Siddur*).
2. If one forgot only "*Yaale Veyovo*", he says: *ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים* (see in the *Siddur*).
3. If one forgot both, he says:
ברוך אתה ה'...שנתן שבתות למנוחה...וימים טובים לששון ולשמחה...ברוך אתה ה' מקדש השבת וישראל והזמנים.

B. **However**, if one already started the next *Brocho* (*Hatov Vehameitiv*), even if he only said the word "*Boruch*", then: Whether one forgot "*Retzei*" or "*Yaale Veyovo*" or both - one returns to the beginning of *Birchas Hamazon* and says it again and says both: "*Retzei*" and "*Yaale Veyovo*".

* **הרהמן:** We add the *Horachamon* for *Shabbos* and *טוב שכולו ליום ינחילנו*.

* **During the first day of Yom Tov (Shabbos):** One is not allowed to prepare for the next day. Therefore, one may not prepare anything for tonight until after *Tzeis Hakochovim* (see local calendar).

During the day of Shvi'i Shel Pesach:

* Learn *מסכתא סוטה* דף ו'.

* **תהלוכה:** Lubavitch custom is to go on *Tahalucha* on *Shvi'i shel Pesach*. Remember that it is *Shabbos*, so nothing may be carried.

Mincha:

* We read *פרשת שמיני*. The *Amidah* is of *Sholosh Regolim* with the additions for *Shabbos*.

* We do not say "*Tzidkoscho*".

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

– Acharon Shel Pesach in the evening/day –

Motzoei Shabbos - The second night of Yom Tov — Acharon Shel Pesach

- * All preparations for the *Seudah* may begin only after *Tzeis Hakochovim*/nightfall: (see local calendar).
- * In order to start doing any preparations for the *Seudah*, the women must first (either *Daven Ma'ariv* and add *Votodieinu*, or at least) say (after *Tzeis Hakochovim*) “*Boruch Hamavdil bein Koidesh Lekoidesh*”, and only then may they commence the preparations for the meal.
- * **Candle Lighting:** Some light candles at this point, and some light right before *Kiddush* (see the details below). Candle lighting may be performed only from a pre-existing flame.

Ma'ariv:

1. *Tefillah* for *Shalosh Regolim*, beginning from "שיר המעלות".
2. In the *Amida* of *Sholosh Regolim* we add “*Vatodieinu*”. If one forgot, then after the *Amidah* he says “*Boruch Hamavdil bein Koidesh Lekoidesh*”.
3. *Sefiras Haomer* – Day Number Seven, one week.

Candle lighting:

1. The candles may be lit only from a **pre-existing flame**.
2. Only one *Bracha* is recited: להדליק נר של יום טוב and **DO NOT** recite שהחיינו.

Before the Seudah/meal

- Make sure all the women (especially the guests) and the girls lit candles. If there aren't enough candles, get from the neighbors etc. Make sure everyone lights before Kiddush.

Kiddush and the evening Seudah

1. **Kiddush:** The order of *Kiddush* for tonight is יקנ"ה, which means: (*Askinu*, and) *Borei Pri Hagofen*, אֲשֶׁר בּוֹחַר בּוֹנוּ, *Borei Meorei Hoaish*, הַבּוֹדֵלָה *Hamavdil*. However, *Shehecheyonu* is **NOT** recited.
2. When reciting *Borei Meorei Hoaish* we do not put the candles together or look at the fingernails. We just gaze at the candles as they are.
3. **Gebrochts:** We stress the concept of eating געבראקטס שרוי' – with every part of the meal.
4. **מים אחרונים:** We once again put water over the lips.

Bentching

- *Yaale Veyovo* is added in *Bentching*. If one forgot to say *Yaale Veyovo* and remembered after he already began the next *Bracha* (even if he only said ברוך) he must begin *Bentching* again. But if he remembered before he said ברוך he should say what it says in the *Siddur* "ברוך... אשר נתן..".
- הרחמן: We add the *Horachamon* for *Yom Tov* הוא ינחילנו ליום שכולו טוב.

Sunday, Acharon Shel Pesach, 22 Nissan

- * **Latest Krias Shma:** See local calendar.
- * **Birchas Kohanim:** Prepare the children for *Birchas Kohanim* at the end of *Mussaf*.
- * **Hallel:** After the *Amida*, half *Hallel* is recited. [The *Rabaim*, although they would *Daven Baarichus*, they would arrange to be with the *Tzibur* at *Hallel*].
- * When we open the ארון קודש for *Krias Hatorah*, we recite the י"ג מידות and the רבנו של עולם.

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

– Acharon Shel Pesach by day –

HAFTARAH OF ACHARON SHEL PESACH:

This is a very fundamental *Haftara* that discusses *Moshiach* in detail. It is mentioned in numerous *Sichos* of the *Rebbe*. I suggest that you sit down with the whole family and read it (also) in English.

* **Yizkor**: Before *Musaf*, **Yizkor** is recited.

* Those who have to say *Yizkor* and cannot attend *Shul* may say it at home.

* An *Ovail* (mourner) in the first year, stays inside the *Shul* for *Yizkor*, but does not say *Yizkor*.

* *Minhag Chabad* is to also mention the *Rabeim*.

* It is **not** *Minhag Chabad* to light a *Yorzait licht* for *Yizkor*.

* **Mussaf** for שלש רגלים. *Birchas Kohanim* is towards the end of *Musaf*.

Kiddush and the Meal:

* **Kiddush**: *Kiddush* is that of *Shalosh Regalim* and we begin from אלה מועדי.

* **Gebrochts**: We stress the concept of eating געבראקטס with every part of the meal.

* מים אחרונים: We once again put water over the lips.

* Bentching

- *Yaale Veyovo* is added in *Bentching*. If one forgot to say *Yaale Veyovo* and remembered after he already began the next *Bracha* (even if he only said ברוך) he must begin *Bentching* again. But if he remembered before he said ברוך he should say what it says in the *Siddur* "ברוך... אשר נתן."
- הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב *הרחמן*: We add the *Horachamon* of *Yom Tov*

* **During the day**: learn מסכתא סוטה דף ז'.

Mincha

* In honor of *Seudas Moshiach* we daven *Mincha* earlier (no *Tzidkoscho*) and then prepare for *Seudas Moshiach*.

Seudas Moshiach – See the Hayom Yom of today

1. We wash our hands like for any other meal **before** the *Shkiah*, (and we eat *Matzah*, at least a כביצה).
2. **We Drink 4 cups of wine** (we recite the *Brocho* only on the first cup) - "with the intention that this is for *Geulah*. If one is unsure if he had this in mind, he should surely drink again, being that through drinking this he hastens *Moshiach's* arrival, and therefore it must be done properly". This is a quote from the *Rebbe's Maamor* on *Acharon shel Pesach* 5749 – see a copy printed at the end of the "reminders". (If possible, have one of the staff of *Yeshivas Tomchei Tmimim* raise the bottles of wine).
3. **Maamer**: It is customary to *Chazer a Maamer* at *Seudas Moshiach*. There is one included at the end of the "Reminders". (Perhaps special emphasis should be placed on last *Seif*).
4. **Kinus Torah**: The *Rebbe* would say a special *Sicha* as a participation in the *Kinus Torah* that takes place in 770 after *Yom Tov*.
5. **Nigunim**: It is customary to sing *Niggunim*: a. from all the *Rabbeim* and *Reb Levi Yitzchok*, b. *The Rebbe's 10 Nigunim* and then c. האפ קאזאק.

Here is a list of **The Rebbe's Nigunim**: 1. צמאה לך נפשי. 2. והיא שעמדה. 3. דרכך אלקינו. 4. כי אנו עמך. (The one that we sing on *Yom Kippur* in *Davening*). 5. עך טי דורין מארקא. 6. צמאה לך נפשי.. 7. שאמיל. 8. רחמנא דעני. 9. אתה בחרתנו. 10. אנועים זמירות. 11. הוא אלקינו. 12. כי אנו עמך. (The slow one). 13. האדרת והאמונה.

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

6. **Moshiach's Dance:** There are two explanations for this: The first is that it is a dance welcoming *Moshiach*, and the second is a dance in which *Moshiach* partakes. We explain it the way it is worth it for us - the second! (From a *Sicha* of the *Rebbe* 5712 – after which they sang *ניע ושריצי כלאפצי* and the *Rebbe* participated in the singing and dancing for a long time).
7. At the end of the *Farbrengen*, the *Rebbe* would recite the *Birchas Hamazon*, *Daven Maariv*, recite *Havdoloh* and distribute *Kos Shel Brocho* until the early hours of the morning... May we merit this year to receive *Kos Shel Brocho*!

Bentching

- *Yaale Veyovo* is added in *Bentching*. If one forgot to say *Yaale Veyovo* and remembered after he already began the next *Bracha* (even if he only said *ברוך*) he must begin *Bentching* again. But if he remembered before he said *ברוך* he should say what it says in the *Siddur* "אשר נתן...".
- *הרחמן*: We add the *Horachamon* of *Yom Tov* שכולו טוב .

The end of Yom Tov

- * *Maariv* (or saying *קודש לחול* בין קודש לחול): (Check local calendar – For NY: see last page of the Reminders).

In the *Amidah* we add:

- * *מוריד הטל*. If one forgot and said *משיב הרוח ומוריד הגשם* - see above in first day *Chol Hamoed*.
- * *אתה חונן הדעת* is said. If one forgot to say it and remembers after he said "ה'" of *חונן הדעת* he doesn't go back. Rather, after he finishes the *Amidah*, he says *קודש לחול*.
- * *ותן טל ומטר לברכה*: If one forgot and said *ותן טל ומטר לברכה* – see above in the first day of *Chol Hamoed*.
- * *ויהי נועם* and *ואתה קדוש* are not recited.
- * *Sefiras Haomer* – Day Number Eight- One week and one day.

* The custom is to wait some time after *Maariv* (or after *קודש לחול* בין קודש לחול) before opening the *Chometz* places etc. (until after the *Rov* and the *Orev Kablon* arrange the purchase etc.) Some have the custom to wait about an hour after the end of *Yom Tov*.

* *Havdala*: Regular *Havdala*, but with no *בשמים* and no *אש*, and *ויתן לך* is not recited.

On מוצאי יום טוב it is customary to wish:

א געזונטן זומער און א פרייליכען תמיד!

The day after *Yom Tov*, a *Kinus Torah* takes place in 770 after *Mincha*.

Shabbos Mevorchim, 28 Nissan – Parshas Shmini

- * *Tehillim*: The whole *Tehillim* is recited in the morning.
- * We *Bentch* the *Chodesh* before *Mussaf* even if one is *Davening* at home:
 1. The *Molad* is going to be Monday morning at 7:47 and 6 *Chalokim*.
 2. *Rosh chodesh Iyar* is going to be *ביום השני וביום השלישי*.
 3. We do not recite *Ov Horachamim*.

Mincha:

- * We do not recite *Tzidkoscho*.
- * After *Mincha* we learn the first chapter of *Pirkei Avos*.

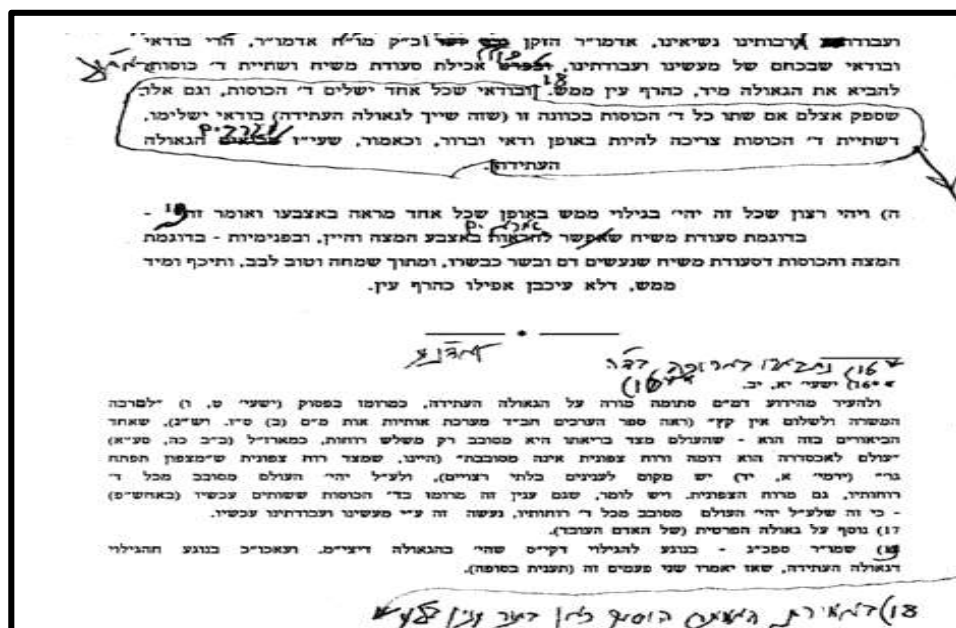
בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל

Rabbi Levi Y. Garelik
Sichosacademy.org

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

The Rebbe's addition to the *Maamer* where it discusses the concept of the drinking of the four cups of wine
at Seudas Moshiach
 (see above in the *Seudas Moshiach* section)

Times for Last days of *Pesach* 5781

The following times are **ONLY** for New York City
 The Times are generally from *Luach Colel Chabad* and Chabad.org

Friday, Erev Shvii Shel Pesach:

Candle lighting: 7:03 pm

Shabbos, Shvii Shel Pesach:

Alos Hashachar: 5:07 am

End of *Krias Shma*: before 9:45 am

Shkia: 7:23 pm

Candle lighting (and *Tzeis Hakochovim*): after 8:05 pm

Sunday, Acharon shel Pesach

End of *Krias Shma*: 9:44 am

Shkia: 7:24 pm

Motzoei Yom Tov: 8:06 pm

Shvi'i Shel Pesach and Acharon Shel Pesach

❧ EREV SHVI'I SHEL PESACH

It is preferable to refrain from eating a proper meal once the tenth *Halachic* hour of the day begins (see local calendar), in order to properly enjoy the *Yom Tov* meal at night. However, one may snack in small quantities.

One immerses in a *Mikvah* after midday.

One gives *Tzedakah* for the two days of *Yom Tov*.

One should arrange a pre-existing flame from which to light the candles on the second night of *Yom Tov*.

Since the *Shvi'i Shel Pesach* is *Shabbos*, the candles should be kindled at the usual eighteen minutes before sunset (see local calendar), and certainly **not** after sunset (see local calendar).

The *Brocho* is *Shel Shabbos* v'*Shel Yom Tov*, but *Shehecheyanu* is **not** recited. [If one mistakenly omitted either *Shabbos* or *Yom Tov* entirely – if she realized within the time frame it takes to say three words, she corrects her mistake. Otherwise, there is a debate whether to repeat the *Brocho*, and how. One should take great care to avoid this dilemma in the first place.]

If eating out, one should ensure that practical benefit is derived from the candles after *Yom Tov* begins.

As it is *Erev Shabbos*, *Pasach Eliyahu* is recited before *Mincha*, but not *Hoidu*.

❧ SHVI'I SHEL PESACH – NIGHT

The joy of *Shvi'i* and *Acharon Shel Pesach* is greater than the rest of *Pesach*.

Kabbolas Shabbos begins with *Mizmor L'Dovid*, and not with *L'chu Neraneneh*. In *Lecho Dodi*, we say *B'Simcha U'vetzahala*.

Since it is *Shabbos*, all the *Shabbos* selections are added in the *Shmoneh Esrei* of *Pesach*. If one did not make **any** mention of *Shabbos* in the middle *Brocho*, or he mistakenly *davened* the regular *Shmoneh Esrei* of *Shabbos*: If he did not yet finish reciting the second *Yih'yu L'ratzon* (at the end of the passage of *Elokai N'tzor*), he should return to the beginning of the middle *Brocho* (i.e. *Atoh Vechartonu*). Otherwise, he must repeat *Shmoneh Esrei*.

After *Shmoneh Esrei*, the *Shabbos* selections are recited – *Vayechulu*, the *Brocho* of *Me'ein Sheva* and *Mizmor L'Dovid*.

The custom of avoiding *Kiddush* between the sixth and seventh hour on Friday night applies even when it falls on *Shvi'i Shel Pesach*.

Shalom Aleichem and *Eishes Chayil* (as well as all the other selections prior to *Kiddush*) are recited, but in an undertone. *Yom Hashishi* is then recited aloud, followed by *Hagofen* and the *Pesach Kiddush* (including the *Shabbos* additions). *Shehecheyanu* is **not** recited.

One drinks a cup of wine every day of *Pesach*. This should be paid special attention by those who did not make their own *Kiddush*.

Azamer Bishvachin is not recited, even though it is Friday night.

The householder leads the *Mezuman* as it is Friday night.

One remains awake and learns the entire night of *Shvi'i Shel Pesach*. [It is appropriate to learn the *Maamar* entitled *Hayom Ro'oh* and/or *V'hey'nif* (in *Likutei Torah*).]

❧ BENTCHING ON SHVI'I SHEL PESACH

If one forgets *Retzei* and/or *Ya'aleh Veyavo* on *Shvi'i Shel Pesach*: If he remembers before saying *Hashem's* name at the end of *Bonei Yerushalayim*, he goes back. If he remembered after that, but before beginning the next *Brocho*, he recites the relevant *Brocho* printed in the *Bentcher*. [There are three separate *Brochos* – one if only *Retzei* was forgotten, another if only *Ya'aleh Veyavo* was forgotten, and a third when both were forgotten.] If one already began the first word of the next *Brocho*, one must begin *bentching* again.

The *Horachamon* of *Shabbos* and *Yom Tov* are recited, in that order.

❧ SHVI'I SHEL PESACH – DAY

All the *Shabbos* selections are added in the *Shmoneh Esrei* of *Shacharis* and *Musaf*. [See the section "*First Night Maariv*" for details regarding one who forgot.]

As it is *Shabbos*, the special selections normally added for *Yom Tov* when opening the *Aron Hakoidesh* are omitted.

The congregation stands and faces the *Sefer Torah* while the *Shirah* is read.

Before *Musaf*, *Yekum Parkan* is recited as per a regular *Shabbos*, and the paragraph *Vlakachta Soiles* is recited before the *Shesh Zechiros*.

For the daytime *Kiddush*, all the selections associated with the *Shabbos* daytime *Kiddush* – from *Mizmor L'Dovid* until *Al Kein* (inclusive) are recited in an undertone, followed by *Eileh Moadei* in a loud voice.

If possible, one avoids beginning the meal after the tenth *Halachic* hour of the day begins (see local calendar), in order to enjoy the meal of the second night of *Yom Tov*.

One may **not** perform any preparations on the first day for the second night and day of *Yom Tov*.

The Rebbe instituted the custom of *Tahalucha*, attaching much importance to it. The Rebbe encouraged all *Chassidim* to visit community *Shules* and enhance their *Simchas Yom Tov* by sharing words of *Torah* (both *Nigleh* and *Chassidus*), and to encourage them to conduct a *Seudas Moshiah* on the last day of *Pesach*.

As it is *Shabbos* this year, *Tahalucha* participants should remain mindful of the prohibition to carry on *Shabbos*.

❧ ACHARON SHEL PESACH – NIGHT

Shabbos ends at (see local calendar). *Maariv* (and *Kiddush*) should not begin before this time, nor should tasks and preparations required for *Yom Tov* be conducted before this time.

Vatodienu is recited during the *Shmoneh Esrei* of *Maariv*. [If one forgot to do so, he does not correct his mistake, but should say *Baruch Hamavdil Bein Koidesh L'Koidesh* before doing anything forbidden on *Shabbos* but permitted on *Yom Tov*, or before performing tasks for the second night of *Yom Tov*. The same applies to a woman who will not be *davening Maariv*.]

The candles should be kindled with a pre-existing flame, and only after *Shabbos* ends (see local calendar). The *Brocho* of *Shel Yom Tov* is recited, but *Shehecheyanu* is **not** recited.

Candles must not be waxed into place, nor may the wicks be twisted. When necessary, one may remove the wax from the previous night in a way that it falls directly into the bin.

On *Yom Tov*, one may not relight a candle that extinguished for the first time on *Shabbos*.

If eating elsewhere, one must derive some practical benefit from the candles after nightfall.

For *Kiddush* on *Achron Shel Pesach* night, one recites a total of **four** *Brochos*: *Yayin*, *Kiddush*, *Ner* and *Havdallah*. [If one jumbled the order, he does not need to repeat it in the correct order, unless he reversed the order of *Yayin* and *Kiddush*.] *Shehecheyanu* is **not** recited.

When reciting the *Brocho* of *Ner*, one looks at the candle, but does not bring the candles together, nor does one look at his fingernails or bring them close to the flames.

[If one forgot to recite *Ner* and *Havdallah* during *Kiddush*, he should recite it over a cup of wine as soon as he realizes. He should also recite the *Brocho* of *Hagofen* if required (such as when he already *bentched*, or he intended at the time of *Kiddush* not to drink any more wine during the meal). If he did not remember until the next morning, he should recite the *Brocho* of *Havdallah* over a cup of wine, but not the *Brocho* of *Ner*.]

One drinks a cup of wine every day of *Pesach*. This should be paid special attention by those who did not make their own *Kiddush*.

Gebrochts are eaten in every meal of *Acharon Shel Pesach*, and we emphasize mixing the *Matzah* with the various food courses and drinks.

One once again passes his wet hand over his lips at *Mayim Achronim*.

The *Brocho* for *Kneidlach* is *Mezonos*.

ACHARON SHEL PESACH – DAY

Yizkor is recited before *Musaf*. Those who leave the Shule for *Yizkor* may recite “*Av Harachamim*” after *Yizkor* if they wish to.

After *Mincha* and before sunset, we wash for *Matzah* and participate in a *Seudas Moshiach*, including four full cups of wine. The *Nigunim* of the *Rebbeim* (and the *Daled Bavos*) are sung.

Every Jew should be encouraged to take part in *Seudas Moshiach*.

One may technically eat *Chometz* during the *Seudas Moshiach* after *Tzeis Hakochavim*.

During *Bentching*, *Ya’aleh Veyavo* (and *Horachamon*) is recited, even if it is already after *Tzeis Hakochavim*.

On *Motzei Pesach*, *Havdalah* is recited without *Besomin* and candles. *V’Yiten Lecha* is not recited.

ISRU CHAG

One should wait a short period of time after *Pesach* before eating *Chometz*, in order to allow time for the *Rov* to repurchase the *Chometz*.

One may not eat or benefit from *Chometz* owned by a Jew on *Pesach*; it must be destroyed. Therefore, one should not purchase *Chometz* at a store owned by a non-observant Jew or manufactured by a company owned by a non-observant Jew, unless he is certain that it was stocked or manufactured after *Pesach*.

Isru Chag is celebrated with additional food items.

In association with *Yom Tov*, the *Rebbe* encouraged all to participate in a *Kinus Torah*.

Best wishes for a Kosher un Freilichen Pesach!

For more about *Sefiras Haomer* and the *Sefirah* period, see [separate Guide](#).

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

מאמר כימי צאתך תשל"ט

קונטרס אחרון של פסח - תשמ"ט

בס"ד. אחרון של פסח ה'תשל"ט*

כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות¹, ומביא כ"ק מו"ח אדמו"ר במאמרו ד"ה זה² דיוק הזהר³ בזה שנאמר כימי לשון רבים, הרי יציאת מצרים היתה ביום אחד (בחד זמנא נפקו), וכן בזכירת גאולת מצרים כתיב⁴ למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים (יום לשון יחיד), ולמה נאמר כאן כימי לשון רבים. ומבאר⁵, שכל הימים מהזמן דיציאת מצרים עד הגאולה העתידה הם ימי צאתך מארץ מצרים, ולכן אומר כימי לשון רבים. ויש לומר, דמ"ש בהמאמר שכל הימים שמהזמן דיציאת מצרים עד גאולה העתידה הם ימי צאתך מארץ מצרים, הוא, כי מצרים הוא⁶ מלשון מיצר וגבול, וענין יציאת מצרים הוא היציאה מכל המיצרים וגבולים, גם מהמיצרים וההגבלות הכי נעלים. וזהו שכל הימים האלה הם ימי צאתך מארץ מצרים, שבכל יום ויום יוצאים ממיצרים וגבולים נעלים יותר⁷, ועד שבאים לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז תהי' היציאה מכל המיצרים וההגבלות⁸, גם מהכי נעלים. דבמשיח כתיב⁹ עלה הפורץ לפניהם, פריצת כל הגדרים והמדידות וההגבלות.

(ב) **וממשיך** בהמאמר, דאראנו נפלאות קאי על הגילוי דגאולה העתידה, שגאולה העתידה תהי' ג"כ במדריגה¹⁰ אלא שהיא במדריגה נעלית יותר. ויש לומר, דזה שממשיך בהמאמר שאראנו נפלאות קאי על הגילוי דגאולה העתידה, הוא בכדי לבאר (יותר) הטעם לזה שנאמר בפסוק זה כימי צאתך מארץ מצרים (כימי לשון רבים), אף שבהחיוב דזכירת גאולת מצרים כתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים (יום לשון יחיד). כי מכיון שמדבר בגאולה העתידה (אראנו נפלאות), שאז תהי' השלימות דיציאת מצרים, היציאה מכל המיצרים וההגבלות (גם מהמיצרים וההגבלות הכי נעלים), ובכדי לבוא לגילוי זה הוא ע"י העבודה דיציאת מצרים שבכל יום ויום, שבכל יום ויום יוצאים ממיצרים נעלים יותר (כנ"ל), לכן אומר כימי לשון רבים. כי הענין דיציאת מצרים שעל ידו יבוא לגאולה העתידה הוא היציאה ממצרים בפעם הראשונה (ביום אחד) [שגם זה נוגע לגאולה העתידה, וכמ"ש בהמאמר¹¹ שבגאולת מצרים נתחדש כללות ענין הגאולה ונפתח הצנור על כל הגאולות (מהגלויות שלאחרי גלות מצרים), גם על גאולה העתידה], והיציאה מהמיצרים וההגבלות שלאחרי היציאה ממצרים (כפשוטה), שבכל יום יוצאים ממיצרים נעלים יותר, ועד שיגיעו ע"י כל זה לגאולה העתידה שאז תהי' יציאת מצרים בתכלית השלימות, היציאה מכל המיצרים וההגבלות.

ונמצא, דזה שבפסוק למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, שממנו נלמד החיוב דזכירת יציאת מצרים בכל יום (ביום ובלילה)¹², כתיב יום צאתך מארץ מצרים (יום לשון יחיד), הוא, כי הענין דיציאת מצרים בכל יום הוא (בעיקר) היציאה מהמיצרים דלעו"ז¹³, ובכללות הוא היציאה מהמיצרים וההגבלות שמונעים ומעכבים ללימוד התורה וקיום המצוות, וזה שייך ליום צאתך מארץ מצרים (יום לשון יחיד), דיציאת מצרים, ע"י שישראל נעשו עבדי ה' (ולא עבדי פרעה)¹⁴, ניתן הכח¹⁵ לכאן"א מישראל שבנוגע לתומ"צ יהי' משוחרר מכל עניני העולם, כולל גם עניני הגלות¹⁶, מכיון ששטרי קודם¹⁷. ובפסוק כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כתיב כימי לשון רבים, כי בכדי להגיע להגילוי דגאולה העתידה, אראנו נפלאות, מכיון שהגילויים דגאולה העתידה יהיו נפלאות גם לגבי הגילוי דיציאת מצרים¹⁸, צריכה להיות גם היציאה מהמיצרים וההגבלות דקדושה, ובזה גופא – בכל יום ויום, יציאה ממיצרים נעלים יותר, ולכן אומר כימי לשון רבים.

(ג) **והנה** מהנ"ל (שהעבודה דיצי"מ שבכל יום היא באופן נעלה יותר) מובן, שבזמן הגלות, היציאה מהמיצרים וההגבלות היא ממיצרים נעלים יותר מאשר היציאה מהמיצרים שהיתה בזמן הבית. ובזמן הגלות גופא, בהדורות שבעקבותא דמשיחא, ובפרט בדור האחרון, נעשה היציאה ממיצרים נעלים עוד יותר. דנוסף לזה, שבכל יום ויום מבררים עוד נצוצות ועוד נצוצות, ועי"ז מתקרבים יותר לביאת המשיח¹⁹, הנה גם הענין דיציאת מצרים, היציאה מהמיצרים וההגבלות, בכל יום הוא באופן נעלה יותר. וע"י העבודה דיציאת מצרים שבימים האחרונים שלפני ביאת המשיח, שהיציאה ממצרים בימים אלו היא גם מהמיצרים הכי נעלים, יזכו בקרוב ממש לגאולה העתידה שאז תהי' היציאה מכל המיצרים וההגבלות.

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

וביאור הענין (שהגילוי דגאולה העתידה תהי' (בעיקר) ע"י העבודה שבסיום זמן הגלות) יובן בהקדים הביאור בזה שבגאולה העתידה תהי' היציאה מכל המיצרים וההגבלות, גם מהמיצרים וההגבלות הכי נעלים. והענין הוא, כמבואר בהמאמר²⁰, דכל העולמות (גם עולמות הכי נעלים) נק' בשם מצרים, להיותם בחינת מיצר והעלם. והיינו דזה שהעולמות נק' בשם מצרים הוא מצד שני טעמים. מצד זה שהם בהגבלה, מצרים מלשון מיצר וגבול, וגם מצד זה שהתהוותם היא ע"י העלם האור, וכידוע²¹ שההעלם דצמצום הראשון (שעל ידו נעשה מקום לעמידת העולמות) הוא צמצום בדרך סילוק, שנתעלם האור לגמרי, בדוגמת²² מצרים דלע"ז (מצרים כפשוטו) שהוא העלם והסתר. ויש לומר, דזהו מה שממשיך בהמאמר²³, דבעולם יש ג' ענינים. עולם כפשוטו שמורה על מקום וזמן²⁴, ועולם מלשון העלם²⁵ (דענינו הסתר²⁶), ועולם לשון עלם²⁷ שפירושו הוא נערוץ ונח. ומבאר הקשר דג' הפירושים, שההעלם והסתר דעולם (זמן ומקום) הוא בתוקף גדול. דיש לומר, דזה שמביא כאן לא רק הפירוש דעולם כפשוטו (מקום וזמן) אלא גם הפירושים שעולם הוא מלשון העלם ומלשון עלם, הוא, כי עולם כפשוטו, מקום וזמן (ענין ההגבלה), הוא ביאור רק על זה שעולמות הם מצרים מלשון מיצר וגבול, ובכדי לבאר גם המיצר וההעלם שבעולמות (ועד שהוא בדוגמת ההעלם והסתר דמצרים כפשוטו²⁸), הוא מביא גם הפירושים דעולם הוא מלשון העלם ומלשון עלם, שההעלם והסתר דעולם הוא בתוקף גדול.

ד) **וממשיך** בהמאמר²⁹, דהתהוות העולמות היא מאור הקו. דמהאור שלפני הצמצום לא הי' אפשר להיות התהוות העולמות (כמו שהם עכשיו), כי העולמות הם בבחינת מעלה ומטה [דזהו מה שהגדר דעולם הוא מקום, דענין המקום ברוחניות הוא מעלה ומטה], והאור שלפני הצמצום לא הי' בו ראש וסוף מעלה ומטה. וגם, כי כללות האור שלפני הצמצום הוא אור הכלול בעצמותו, והאור הכלול במאור הוא בתכלית הביטול עד שאינו עולה בשם אור כלל³⁰, ובמילא אין שייך שיהי' מקור לעולמות, כי בכדי להיות מקור לאיזה דבר בהכרח שהמקור יהי' בבחינת מציאות. ודוקא ע"י אור הקו, דע"י שנמשך ע"י הצמצום הוא בבחינת מציאות אור, ויש בו מעלה ומטה, על ידו דוקא נעשה התהוות העולמות. ויש לומר, דשני ענינים אלו שבהקו הם דוגמת שני הענינים הנ"ל שבעולם. דהמעלה ומטה שבהקו הוא דוגמת הגבול דעולם, וזה שהקו הוא מציאות אור (שאינו בתכלית הביטול) הוא דוגמת ההעלם וההסתר דעולם (סיבת הישות שבו). וע"פ הנ"ל דזה שהעולמות נק' בשם מצרים הוא מפני שהם בחינת מיצר והעלם (שני ענינים אלו), יש לומר, שגם הקו נכלל בבחינת מצרים, ואמיתית הענין דיציאת מצרים, היציאה מכל המיצרים וההגבלות, הוא ע"י הגילוי דעצמות אור³¹ שלפני הצמצום. וזהו שבגאולה העתידה תהי' השלימות דיציאת מצרים (היציאה מכל המיצרים וההגבלות), כי אז יהי' גילוי האור שלפני הצמצום, ובזה גופא – גילוי אור הבל"ג שלמעלה מהאור השייך לעולמות, ועד לגילוי העצמות.

ה) **והנה** זה שלעת"ל תהי' היציאה מכל המיצרים וההגבלות, הוא בנוגע לכל הענינים. שכל הענינים דלע"ל יהיו באין ערוך לגבי כמו שהם עכשיו. הן בנוגע להעולם, שאז יהיו שמים חדשים וארץ חדשה³¹ (עולם חדש), והן בנוגע לתורה [שעל ידה נברא העולם, אסתכל באוריינתא וברא עלמא³²], שלע"ל יהי' תורה חדשה מאתי תצא³³, והן בנוגע להמשכת וגילוי אלקות, שהגילוי אלקות שיהי' לע"ל הוא גילוי חדש שנעלה באין ערוך מהגילוי דעכשיו, דכל הגילויים דעכשיו הם מחיצוניות עתיק ולע"ל יהי' הגילוי דפנימיות עתיק³⁴. וזהו מה שהגאולה העתידה תהי' בעיקר ע"י העבודה שבסיום זמן הגלות, כי מכיון שכל הענינים דלע"ל יהיו ענינים חדשים, לכן, גם העבודה שעל ידה נמשכים ענינים אלו צריכה להיות עבודה חדשה, כדלקמן.

והענין הוא, דבזמן הבית, שהי' אז גילוי אלקות, עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש³⁵, שנסים אלו היו נראים בעיני בשר ועד שכמה מהם היו נראים גם לעמי הארץ, העבודה דקיום התומ"צ היתה ע"פ טעם ודעת. ואף שגם אז הי' הציווי³⁶ ואהבת גו' בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, מ"מ, מכיון שראו אז גילוי אלקות במוחש, גם בהמס"נ שהיתה אז, הי' מדידה והגבלה דטעם ודעת. ועד"ז בזמן הגלות כשלא הי' התגברות החושך כ"כ. משא"כ בדרא דעקבתא דמשיחא, שבכל יום נעשה התגברות החושך³⁷, וישנם כמה נסיונות, ובפרט הנסיון דאל יבוש מפני המלעיגים³⁸, ומכ"ש כשהמלעיגים הם אנשים פחותים וריקים, שזה קשה מאד לסבול³⁹, הנה זה שעומדים בנסיונות אלו, הוא עבודה דמסירת נפש שלמעלה ממדידה והגבלה. וזהו שהעבודה שבדרא דעקבתא דמשיחא, ובדור זה גופא – בהסיום דזמן הגלות, היא נעלית יותר (בענין זה)

Reminders for Pesach 5781 – part 3 – Rabbi Levi Garelik

From the first day of Chol Hamoed until the end of Yomtov.

מהעבודות שהיו עד עכשיו⁴⁰, ובאופן דאין ערוך, ועד שהיא עבודה חדשה, כי עניני העבודה שבדורות הקודמים, הי' להם איזו שייכות לטעם ודעת (מדידה והגבלה דכחות הגלויים), והעבודה שבסיום זמן הגלות היא העבודה דמס"נ שמצד פנימיות הנשמה.

ועי' העבודה שבזמן הגלות בכלל, ובפרט עי' העבודה שבסיום הגלות, שהעבודה אז היא מצד פנימיות הנשמה, עי' ממשיכים הפנימיות דלמעלה, ועד פנימיות עתיק, ועי' יהי' חידוש גם בתורה (תורה חדשה מאתי תצא), שימושך בה מנותן התורה באופן חדש. [ויש לומר, שגם ענין זה נעשה עי' העבודה שבסיום הגלות, דכאשר העבודה היא באופן דמס"נ אזי לימוד התורה הוא לשמה⁴¹]. ועי' נעשה חידוש גם בהבריאה (אסתכל באורייתא וברא עלמא) שיהיו שמים חדשים וארץ חדשה.

ויהי רצון, שכל זה יהי' בקרוב ממש, שע"י מעשינו ועבודתינו⁴² עכשיו נלך בקרוב ממש לקבל פני משיח צדקנו, שאז יקויים בפועל ממש כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, ומיד נגאלין.

*)

(יצא לאור בקונטרס אחרון של פסח – תשמ"ט, "לקראת ימים האחרונים דחג הפסח .. ערוכה"פ תשמ"ט".

1. מיכה ז, טו. 2. דשנת ה'תש"ח בתחלתו (סה"מ ה'תש"ח ע' 159). 3. ח"ג קעו, רע"א. וראה גם זח"א בהשמטות ס' כה (רסא, ב). הובא באוה"ת נ"ך עה"פ סק"ז (ע' תפז). 4. ראה טז, ג. 5. בתחלת המאמר. וראה גם שם רפי"ב (סה"מ שם ע' 164). 6. ראה תו"א וארא נז, ב ואילך. בשלח סד, א-ב. יתרו עא, ג ואילך. ובכ"מ. 7. כדלקמן סעיף ג. 8. ועד הידוע במ"ש (מסעי לג, א) אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים גו', מסעי לשון רבים – אף שהיציאה ממצרים כפשוטה היא רק מסע אחד, המסע מרעמסס לסוכות – כי השלימות דיציאת מצרים (היציאה מכל המיצרים תהי' בביאת המשיח, שזהו"ע ירדן יריחו מלשון ריח, וקאי על משיח דכתיב ב' והיריחו ביראת הוי' דמורח ודאין (ישעי' יא, ג. סנהדרין צג, ב)), ולכן כל המ"ב מסעות עד ירדן יריחו נק' "אשר יצאו מארץ מצרים" (לקו"ת מסעי פט, ב. שם צא, א. אוה"ת מסעי ריש ע' א'שנח). 9. מיכה ב, יג. וראה ב"ר פפ"ה, יד. אגדת בראשית ס"פ סג. 10. כ"ה הלשון בהמאמר. ולכאורה הכוונה ב"מדריגה זו" היא לכללות הענין יציאה ממצרים והגבלות. 11. שם רפי"ב. 12. ברכות יב, ב (במשנה). רמב"ם הל' ק"ש פ"א ה"ג. טור או"ח סי' סו וסי' רלו. שו"ע אדה"ז או"ח סי' סז סעיף א. 13. ראה גם תניא רפמ"ז, דענין יציאת מצרים שבכל יום "הוא יציאת נפש האלקית ממאסר הגוף משכא דחויא כו".

14. ראה הנסמן להלן הערה 17. מגילה יד, א. 15. להעיר גם מס' גבורות ה' (למהר"ל מפראג) פ' סא, דבגאולת מצרים קבלו בני" מעלה עצמית דבני חורין ואין המקרה דגלות שלאח"ז מבטל זה כלל. 16. כמאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שרק הגוף הלך בגלות ולא הנשמה, ובנוגע לתומ"צ "האבן מיר אידן אויף זיך ניט קיין דיעה זאגער" (לקו"ד כרך ד תרצב, א). 17. תו"כ (הובא בפרש"י) עה"פ בהר כה, מב. פרש"י עה"פ שם, נה. 18. ראה אוה"ת נ"ך עה"פ סק"ח (ע' תפז), מפע"ח שער חג המצות פ"ו (בד"ה מהר"י ז"ל). וראה ד"ה כימי צאתך מארץ מצרים דו"א ניסן ה'תשמ"ב (לעיל ע' קמז). 19. ואף שבכל יום מיתוספים גם ענינים בלתי רצויים – הרי ענינים אלו הם מתבטלים ע"י יסורים רח"ל, או ע"י תשובה, ובפרט ע"י תשובה מאהבה שעל ידה נעשים זדונות כזכיות (יומא פו, ב), משא"כ הענינים דתומ"צ המיתוספים בכל יום – הם נצחיים (תניא פכ"ה (לב, א). – וראה לקו"ש ח"א ע' 247. נעתק בהגש"פ עם לקוטי טעמים מנהגים וביאורים – קה"ת תשמ"ו ואילך – ע' קיח). 20. ד"ה כי בחפזון ה'תש"ח פ"ז (סה"מ שם ע' 158) – והמאמר ד"ה כימי צאתך (שעליו מיוסד מאמר זה) בא בהמשך להמאמר ד"ה כי בחפזון. 21. ע"ח שער א (דרוש עגולים ויושר) ענף ב. אוצרות חיים ומבוא שערים בתחלתו. תו"א וירא ד"ה פתח אליהו (יד, ב). ובכ"מ. 22. ראה בהמאמר שם, שמהעלם זה (דעולם) משתלשל להיות מצרים דלעו"ז שהוא העלם והסתר האור לגמרי. 23. ד"ה כימי צאתך פ"ח (סה"מ שם ע' 160). 24. ראה גם שעה"ה"א פ"ז (פב, א). 25. וכמו ונעלם דבר מעיני הקהל (ויקרא ד, יג) או ונעלמה מעיני כל חי (איוב כח, כא). 26. כ"ה הלשון בהמאמר שם. וי"ל, כי "העלם" אפשר להיות גם העלם מצד עצמו, משא"כ "הסתר" הוא שישנו דבר המסתיר. ולכן מוסיף "דענינו (של העלם זה הוא) הסתר". 27. כמו בן מי זה העלם (שמואל-א יז, נו). 28. ועפ"ז יובן זה שמביא גם הפירוש "עולם לשון עלם" (שאינו רגיל בדרושי חסידות) – כי זה שההעלם והסתר דעולם הוא בתוקף גדול (עולם לשון עלם) הוא ביאור על זה שההעלם והסתר דעולם הוא בדוגמת ההעלם וההסתר דמצרים כפשוטו. 29. פ"ט ואילך. 30. ראה גם שעה"ה"א פ"ג. 31. ישעי' סה, יז. 32. זח"ב קסא, ריש ע"ב. 33. ויק"ר פ"ג, ג. 34. פע"ח שער הק"ש רפט"ו, הובא בלקו"ת שה"ש בסופו (נא, ג). 35. אבות פ"ה מ"ה. 36. ואתחנן ו, ה. 37. ראה סוטה מט, א: בכל יום ויום מרובה כו'. 38. רמ"א או"ח בתחלתו. 39. ראה בארוכה ד"ה אין הקב"ה בא בטרונא תרמ"ח (סה"מ תרמ"ח ע' קפז ואילך), תרפ"ה ס"ב ואילך (סה"מ תרפ"ה ע' רנח ואילך). ד"ה משכני תרפ"ד (וד"ה אני ישנה ה'תש"ט) ס"א ואילך (סה"מ תרפ"ד ע' רצא ואילך). ה'תש"ט ע' 118 ואילך). ד"ה אין הקב"ה בא בטרונא בסה"מ אידיש בתחלתו. ועוד. 40. וכידוע בפירוש הכתוב (בהעלותך יב, ג) והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, שבעיקר הי' זה מפני דרא דעקבתא דמשיחא (סה"מ עטר"ת ע' תסד. ובכ"מ. – נסמן לקמן ח"ד ע' נח הערה 118-119). 41. דענין לשמה הוא לשם התורה עצמה, להמשיך בה או"ס (לקו"ת ויקרא ה, א. שלח מז, ג. ובכ"מ). 42. ראה תניא רפ"ז.

בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל

ACHARON SHEL PESACH 5666 (1906)

Following is an excerpt from a Farbrengen the Frierdiker Rebbe gave on Acharon Shel Pesach, 5700, 1940.

On Acharon Shel Pesach in 5666 (1906), the Rebbe Rashab was eating the meal of Acharon Shel Pesach with the Bochorim of the Yeshiva.

During the farbrengen he asked his brother, R. Zalman Aharon (the Raza), "Do you remember what our grandfather, the Rebbe, the Tzemach Tzedek, said to us, on his last Acharon Shel Pesach? [in 5625/ 1865]"

R. Zalman Aharon said that at that moment he didn't remember, however, were he to envision what occurred at that time, he might be able to remember. The Rebbe RaShaB told over, "We - the family - were sitting at the Yom Tov table of our father [the Rebbe Maharash]. He said, 'Today is Acharon Shel Pesach, the final day of Pesach.' I asked my father, 'Why is the last day of Pesach a Yom Tov?' Our father said, 'Zalman Aharon, maybe you can answer this question?' You said you couldn't."

Our sister, Devorah Leah, sitting next to our mother, got up and said she knew. Our father said, "If you know why - say." Devorah Leah said, "When Jews keep seven days of Pesach as the law requires, and are careful not to eat any Chametz, we make the last day of Pesach a Yom Tov. All Jews are happy that they could go through Pesach without violating the prohibition of Chametz."

R. Zalman Aharon now recalled the event. "When our sister said this, our father was very happy and said, 'Devorah Leah, you have a good head.' "

"When we went to our grandfather, the Tzemach Tzedek, to serve him his meal, our father told him the whole story. Our grandfather said that Devorah Leah's answer was a very good, logical answer.

The Tzemach Tzedek called all three of us close and said, "The last day of Pesach is called Acharon Shel Pesach. This means it's the completion of what began the first night of Pesach.

The first night of Pesach is the holiday in which HaShem redeemed us from Mitzrayim, the first redemption through Moshe Rabbeinu - the first redeemer. Acharon Shel Pesach is our Yom Tov for the last redemption, when HaShem will redeem us from the final exile through Moshiach Tzidkeinu, he Moshiach is the final redeemer."

The first day of Pesach is Moshe Rabbeinu's day of rejoicing, and the last day of Pesach is Moshich's day of rejoicing. Today [Acharon Shel Pesach, 5666]", the Rebbe RaShaB said to his son [the Rebbe Rayatz], "I went into the study (the room for Yechidus) and heard in the next room a heated debate between your daughters, Chana and [Chaya] Mushka (then about six or seven years old). I was very interested to hear what the issue was.

I went closer and heard Chana say that Acharon Shel Pesach is a Yom Tov like any other, and Mushka said Acharon Shel Pesach isn't like any other. Her proof was that when we light candles we don't say the Brachah of Shehechianu. At that moment I remembered the things which happened on Acharon Shel Pesach 5625 (1865.)

My uncle, the Raza (R. Zalman Aaron) then recalled other details from that Acharon Shel Pesach 5625;

1. The Zeyde (the Tzemach Tzedek) had his glasses on his forehead and he bentched in a siddur which you (the Rebbe RaShaB) brought him.
2. That Pesach we both davened entirely in Zeyde's room.
3. Zeyde was wrapped in a tallis and laying in bed.

4. After Shemoneh Esrei two people picked up the Tzemach Tzedek, put him on a chair and brought him to the table with our father (the Maharash) and our Uncle - Rabash (R. Boruch Sholom - the oldest son). Two sifrei Torah were taken out to layn from, and they were brought to the Tzemach Tzedek for him to kiss (before laying).

5. Our Uncle R. Boruch Sholom and our father, the Maharash had Shlishi and Chamishi, the Tzemach Tzedek had Maftir which he said seated.

When Uncle R. Zalman Aaron told this to my father - it brought tears to his eyes, and two tears ran from his cheeks when he heard the end of this recollection. A few minutes later my father turned to his brother, the Raza, and asked him do you remember the Birchas Kohanim of that year, and kissing Zeyde's Tzitzis?

The Raza said he remembers how R. Yosef Mordechai took both of us to a side room during Yizkor and also remembers how his father, the Maharash explained to them the meaning of Yizkor.

"Right after grandfather finished Maftir, our father gave a wink to Yosef Mordechai to take us into a side room, and later we were brought back in. We were standing next to our father for Birchas Kohanim. Our grandfather made a sign with his hand that we should approach him. Our father noticed and brought us to where our Zeyde was sitting. And you (the RaShaB) stood next to our Zeyde's right hand and put me (R. Zalman Aharon) on the left and covered us both with Zeyde's tallis. The Tzemach T z e d e k pointed to each word in the siddur as it was recited and answered all three omains loudly.

After davening he called me over to kiss the tzitzis of his tallis and then he called you over for the same thing.

In the afternoon our father came into our room, and I asked "What is Yizkor?" The Maharash explained that

the neshamos of our great grandparents are *meilitz yosher* (pleading the case) for their descendants and therefore we mention their neshamos and [pledge to] give Tzedakah.

Great Tzaddikim like Zeyde (the Tzemach Tzedek) see the neshamos of their parents, and our father said that today Zeyde saw the neshama of his mother (Rebbetzin Devorah Leah) and the neshama of his father-in-law, the Mittler Rebbe, and of his Zeyde, the Alter Rebbe.

R. Zalman Aharon began to sing what his uncle, Reb Boruch Sholom, the son of the Tzemach Tzedek, sang on that Acharon Shel Pesach while the Tzemach Tzedek ate Seudas Moshiah.

My father said he had heard from the Rebbe Maharash that the Baal Shem Tov gave the name Moshiah Seudah to the meal of Acharon Shel Pesach.

Then R. Zalman Aharon mentioned how the Zeyde, the Tzemach Tzedek said to his son, R. Boruch Sholom, when you will sing the songs of Moshiah's Seudah as the Alter Rebbe sang them you should awaken your memory and remember the holy vision of the Zeyde (the Alter Rebbe) and my father-in-law (the Mittler Rebbe).

When R. Boruch Sholom began to sing, our father, the Rebbe Maharash, began to sing along with him, and our Zeyde, the Tzemach Tzedek sang very quietly. With his left hand he held his head and covered his eyes, and with his right hand he kept time on the table and great tears ran over his cheeks.

Now my father (the RaShaB) said, "I don't ask why today, in particular, have I reminisced about that Acharon shel Pesach, for everything happens by Hashgacha Protis (Divine Providence). But for what purpose and reason did I remember? This I do ask.

(Sefer Hasichos Acharon shel Pesach 5700, 1940 p.70)